

УДК 342.721:681.3.02

ШИЛІН Микола Олександрович

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ В ЗАКОНАХ УКРАЇНИ “ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ” ТА “ПРО ІНФОРМАЦІЮ”

Постановка проблеми. В умовах зростаючої ролі інформації у всіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави нагальною є потреба належного правового забезпечення їх інформаційної діяльності на загальновизнаних демократичних засадах. На сьогодні в Україні чинними є низка законів, які певним чином вирішують цю проблему. Основні із них – це закони України “Про інформацію” та “Про захист персональних даних”. Водночас попередній аналіз їх змісту свідчить про наявність суттєвих недоліків окремих положень, що на практиці призводить до неефективного їх правозастосування. Для їх усунення необхідно провести ретельне наукове дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері вже кілька років поспіль є предметом досліджень багатьох учених, зокрема й вітчизняних науковців. Проблемами правових відносин в інформаційній сфері опікувалися такі провідні дослідники інформаційного права, як І.В.Арістова, О.А.Баранов, І.Л.Бачило, В.М.Брижко, В.М.Бутузов, В.Д.Гавловський, Герберт Террі, О.А.Зверева, Р.А.Калюжний, Д.В.Колобанов, Б.А.Кормич, Т.А.Костецька, О.В.Кохановська, Л.В.Кузенко, А.І.Марущак, О.В.Олійник, Є.В.Петров, Є.Д.Скулиш, А.А.Тадеев, Тобі Мендел, В.С.Цимбалюк, М.Я.Швець та інші.

Проте ці науковці у своїх працях детально не розкривали правові суперечності, які присутні в названих нормативно-правових актах України. Їх виокремлення й аналіз дасть змогу підготувати слушні рекомендації та пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Метою статті є розкриття змісту правових суперечностей у чинних законах України “Про інформацію”, “Про захист персональних даних” та теоретичних і практичних проблем, які виникають у зв’язку з цим, для подальшого теоретичного опрацювання й визначення шляхів їх усунення, а завданнями відповідно – аналіз положень зазначених нормативно-правових актів та виокремлення існуючих у них суперечностей.

Виклад основного матеріалу. Законом України “Про захист персональних даних” від 1 червня 2010 року № 2297-VI, який набув чинності з 1 січня 2011 року, був уперше унормований в Україні захист персональних даних. У 2012 році (23 лютого і 20 листопада) до нього були внесені суттєві зміни відповідно законами України № 4452-VI та № 5491-VI. Відповідно до статті 1 цей Закон регулює відносини, пов’язані із захистом й обробкою персональних даних і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв’язку з обробкою персональних даних. Дія його поширюється на діяльність із обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів [1]. Згідно із ст. 2 Закону обробка персональних даних – будь-яка дія або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення даних, зок-

рема з використанням інформаційних (автоматизованих) систем. Відразу помічаємо певні суперечності. Якщо тлумачити статтю 1 з огляду на дослівну її редакцію, то Закон України “Про захист персональних даних” регулює тільки правовідносини, які виникають у випадку обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів. Відповідно до ст. 2 обробка персональних даних – це певні дії з даними, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем, але не обов’язково, які містяться в картотеці чи будуть занесені до неї, тобто обробка персональних даних не пов’язується тільки з формуванням та експлуатацією певних банків даних – інформаційних систем як автоматизованих, так і неавтоматизованих (картотечних).

У статті 1 Закону також наголошується, що дія цього нормативно-правового акта не поширюється на діяльність із обробки персональних даних, яка здійснюється творчим чи літературним працівником, зокрема журналістом, у професійних цілях за умови забезпечення балансу між правом на невтручання в особисте життя та правом на самовираження. З цього приводу виникає кілька питань. Які критерії забезпечення творчим і літературним працівником, зокрема журналістом, балансу між правом на невтручання в особисте життя та правом на самовираження? У Законі вони не визначені. Чому виняток щодо не поширення дії положень Закону України “Про захист персональних даних” про обробку персональних даних у професійних цілях зроблено лише для творчого і літературного працівника, у тому числі журналіста? Адже це не у повну міру кореспондується із ч. 6 ст. 6, де зазначається, що не допускається обробка даних про фізичну особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, а також ст. 25 Закону, яка визначає

(встановлює) випадки обмеження дії його окремих статей, зокрема в інтересах національної безпеки, та ст. 7 цього нормативно-правового акта. В останній (п. 7 ч. 2), зокрема, передбачено, що положення про заборону обробки персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, звинувачення у вчиненні злочину або засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров’я чи статевого життя (ч. 1 ст. 7), не застосовується, якщо обробка персональних даних стосується обвинувачень у вчиненні злочинів, вироків суду, здійснення державним органом повноважень визначених законом, щодо виконання завдань оперативно-розшукової чи контрольно-розвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом. Знову спостерігаємо непослідовність законодавця у питанні надання чи заборони права на обробку персональних даних. Так, якщо у ч. 1 ст. 7 забороняється обробка персональних даних про звинувачення у вчиненні злочину або засудження до кримінального покарання, то у п. 7 ч. 2 цієї ж статті обробка даних про обвинувачення у вчиненні злочинів та вироків суду вже не підпадає під заборону. З огляду на зміст прокоментованих статей Закону вбачається й те, що відповідні суб’єкти, зокрема оперативні співробітники Служби безпеки України, при виконанні контрольно-розвідувальних завдань у межах своєї компетенції, можуть здійснювати обробку персональних даних, у тому числі і такої “вразливої” конфіденційної інформації про особу, як її расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, звинувачення у вчиненні злочину або засудження до кримінального покарання.

Відповідно до статті 5 Закону України “Про інформацію” [2] кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і за-

конних інтересів. Разом із тим, стаття 5 Закону України “Про захист персональних даних” наголошує, що персональні дані, крім знеособлених персональних даних, за режимом доступу є інформацією з обмеженим доступом. А відповідно до статті 21 Закону України “Про інформацію” інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація (ч. 1. ст. 21). Конфіденційною інформацією є інформація про фізичну особу, а також доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб’єктів владних повноважень.

Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (ч. 2. ст. 21). Крім того відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України “Про інформацію” не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. Із цього випливає, що не кожна особа має право вільного доступу до інформації з обмеженим доступом і не тільки та, яка знаходиться у розпорядженні органу державної влади, а й іншого розпорядника чи володільця, зокрема фізичної особи. Навіть до інформації, яка стосується персонально особи, яка не завжди може мати до неї вільний доступ, про що, зокрема, наголошується у ч. 3 ст. 11 цього Закону – “кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом”. Відтак стаття 5 Закону України “Про інформацію” є декларативною і певним чином суперечить іншим нормативним положенням чинного законодавства.

Певним чином суперечними є й положення у цих законах щодо віднесення інформації про фізичну особу до інформації з обмеженим доступом та визнання її конфіденційною. Так, у статті 5 Закону України “Про захист персональних даних” наголошується,

що персональні дані, крім знеособлених персональних даних, за режимом доступу є інформацією з обмеженим доступом, а у статті 21 Закону України “Про інформацію”, як вже зазначалося, конфіденційною інформацією є інформація про фізичну особу, а також доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб’єктів владних повноважень. З одного боку, із змісту цієї правової норми випливає, що вся інформація про фізичну особу є інформацією з обмеженим доступом і конфіденційною. З іншого, що конфіденційною є й інформація, доступ до якої особа обмежує. З огляду на це видно, що особа може і не обмежувати доступ до своїх персональних даних, тобто допускає, що вони можуть поширюватися без її відома. Як же вважати у цьому випадку, чи є ці персональні дані конфіденційними, чи ні? Як бачимо, однозначної відповіді законодавці на нього, на жаль, не дають. Крім того, віднесення всієї інформації про фізичну особу до категорії конфіденційної, як слушно зауважують Є.Д.Скулиш і А.І.Марушак, “значно знижує інформаційно-правове значення відповідної інформації, що зрештою відобразиться на режимі доступу до такої інформації і може зумовити труднощі у правозастосуванні при неправомірному розголошенні чи поширенні такої інформації. Подібна позиція законодавця ставить під сумнів існування таких видів інформації з обмеженим доступом, як лікарська таємниця. Таємниця усиновлення, банківська таємниця, до обсягу яких потрапляють персональні дані. При цьому варто звернути увагу і на той факт, що фізична особа може, але не зобов’язана встановлювати режим обмеженого доступу до інформації, яка їй належить, або її стосується. Тому із цієї причини не зовсім коректним слід визнати віднесення інформації про фізичну особу автоматично до конфіденційної” [3, с. 9].

Водночас у статті 11 Закону України “Про інформацію” є припис (ч. 2 ст. 11), що до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні пе-

реконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Виникає справедливе питання, а яким чином на практиці можна забезпечити виконання вимоги Закону про непоширення без згоди особи серед її колег по роботі третьою особою, наприклад, інформації про дату її народження чи сімейний стан?

Аналіз законів України "Про захист персональних даних" та "Про інформацію" свідчить про наявність у них й інших суттєвих недоліків, які досліджували у своїх працях науковці НА СБ України [3, с. 7-12]. Ця обставина, на наш погляд, негативно позначається на заходах із забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері. Тому не випадково у рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року "Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України" (п. 5.1.) слушно наголошується, що досягнення цілей Стратегії потребує кардинального реформування сектору безпеки і оборони, вдосконалення механізмів правового, організаційного, кад-

рового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення національної безпеки та визначаються напрями вдосконалення системи національної безпеки, серед яких на першому місці перебуває системне вдосконалення законодавства з питань національної безпеки, що передбачає, зокрема, взаємоузгодження законодавчих актів з питань національної безпеки, усунення наявних суперечностей і прогалин; розроблення узгоджених проєктів актів щодо формування єдиної державної політики національної безпеки та її реалізації у визначених законодавством сферах [4].

Висновки. З огляду на викладене можна стверджувати, що зміст законів України "Про інформацію", "Про захист персональних даних" потребують удосконалення. Саме на вирішенні цієї проблеми і повинна бути зосереджена увага вітчизняних науковців-правників, які займаються дослідженнями питань правового забезпечення інформаційної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про захист персональних даних" // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
2. Закон України "Про інформацію" // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
3. Скулиш Є.Д. Новели інформаційного законодавства України: проблеми теорії і практики / Є.Д.Скулиш, А.І.Марушак // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2011. – № 1(5). – С. 7-12.
4. Указ Президента України від 8 червня 2012 р. № 389/2012 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року "Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України".

Аннотація: В статті здійснюється аналіз содержания законів України "Об информации" и "О защите персональных данных", выявление существующих в них противоречий для последующего определения путей их устранения.

Ключевые слова: информация, право на информацию, персональные данные, защита персональных данных, нормативно-правовой акт.

Abstract: The article analyzes the content of the laws of Ukraine "On Personal Data Protection", "On information". It reveals existing contradictions in order to find the ways of their elimination.

Key words: information, the right on information, personal data, personal data protection, normative legal act.